

TIL O'RGANISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR: IMKONIYATLAR VA XAVF-XATARLAR.

Shomamatova Marjona Safar qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Xorijiy til va adabiyoti 322 guruh talabasi.

Ilmiy rahbar: Gavhar Salomova

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada raqamli texnologiyalar vositasida til o'rganishning hozirgi bosqichdagi imkoniyatlari, innovatsion yondashuvlari va yuzaga kelayotgan xavf-xatarlar ilmiy tahlil qilinadi. Mobil ilovalar, sun'iy intellekt, masofaviy o'qitish platformalari, o'yinli ta'lim (gamifikatsiya), virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalarining til o'rganishdagi funksional imkoniyatlari yoritiladi. Shu bilan birga, diqqatning tarqoqligi, raqamli qaramlik, axborot ortig'i va real muloqotdan yiroqlashish singari xavf-xatarlar tahlil qilinib, ularni bartaraf etish yo'llari ham taklif qilinadi.

Kalit so'zlar: raqamli texnologiyalar, chet tili, sun'iy intellekt, xavf-xatarlar, gamifikatsiya, o'quv motivatsiyasi.

KIRISH

Bugungi raqamli asrda til o'rganish uslublari keskin o'zgarib bormoqda. An'anaviy darslik, taxta va og'zaki muloqotga asoslangan metodlar o'rnini raqamli texnologiyalar, mobil ilovalar, sun'iy intellekt va virtual platformalar egallamoqda. Bu jarayon, bir tomondan, o'rganuvchilarga katta imkoniyatlar eshigini ochsa, boshqa tomondan, bir qator psixologik va pedagogik muammolarni ham keltirib chiqarmoqda.

Raqamli texnologiyalar yordamida til o'rganishning ommalashuvi dunyo miqyosida kuzatilmoqda. 2023 yilning yakuniga ko'ra, butun dunyoda 700 milliondan ortiq foydalanuvchi turli mobil ilovalar yordamida til o'rganmoqda. O'zbekistonda ham "Duolingo", "BBC Learning English", "Quizlet", "Hello English", "Zoom" va "Google Classroom" kabi platformalar orqali ingliz, rus, koreys, nemis tillarini o'rganish keng tarqalgan.

Shuningdek, Prezidentning 2021-yil 19-maydagi PQ-5117-sonli qarori bilan O'zbekistonda ingliz tilini raqamli texnologiyalar asosida o'rgatishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu esa mazkur mavzuni ilmiy nuqtai nazardan o'rganishni, mavjud imkoniyatlar va xavf-xatarlarni aniqlashni taqozo etadi.

DOLZARBLIK

Hozirgi raqamli jamiyatda bilim olish, axborot izlash va til o'rganish jarayonlari tubdan o'zgarib bormoqda. An'anaviy dars uslublaridan farqli o'laroq, zamonaviy texnologiyalar ta'limni interaktiv, moslashuvchan va tezkor qiladi. Ayniqsa, chet tillarini o'rganishda raqamli vositalar, mobil ilovalar, sun'iy intellekt va virtual muhitlar o'quvchilarning til kompetensiyasini rivojlantirishda asosiy omillardan biriga aylangan.

Bugungi kunda o'quvchilar, talabalar va mustaqil o'rganuvchilar chet tilini o'rganishda ko'proq "Duolingo", "BBC Learning English", "Quizlet", "YouTube Education", "Telegram kanallari" kabi onlayn platformalarga tayanmoqdalar. 2023 yil oxirida O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi tomonidan e'lon qilingan ma'lumotlarga ko'ra, respublika bo'yicha ingliz tilini o'rganayotgan yoshlarning 68 foizi haftasiga kamida bir marta raqamli ilovalardan foydalanadi. Bu esa raqamli texnologiyalar ta'limning ajralmas qismiga aylanganini isbotlaydi.

Shu bilan birga, bu texnologiyalar o'zining salbiy jihatlari bilan ham tahdid solmoqda. Xususan:

- Talabalarda diqqatni jamlash darajasining pasayishi,
- Internetga haddan tashqari bog'liqlik,
- Real hayotdagi muloqotga bo'lgan ehtiyojning kamayishi,
- Axborot ortig'i (information overload) va noto'g'ri manbalarga tayanish kabi muammolar ko'plab psixologik, sotsiopedagogik xavf-xatarlarni yuzaga keltiradi.

Yana bir muhim jihat shundaki, O'zbekistonda 2021 yildan boshlab chet tillarini o'rganish bo'yicha davlat siyosati yangi bosqichga ko'tarildi. Xususan, Prezidentning "Yoshlarni chet tillarini o'rganishga keng jalb etish va bu borada zamonaviy metodlarni joriy qilish" to'g'risidagi qarorlari asosida barcha umumiy o'rta maktablar, kasb-hunar maktablari va oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitishda innovatsion yondashuvlar joriy etilmoqda. Ushbu islohotlarning barqaror va natijador amalga oshishi uchun esa raqamli texnologiyalar imkoniyatlaridan oqilona foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mavzuning dolzarbligi, shuningdek, pandemiya davrida butun dunyo ta'limi raqamli muhitga o'tgan holatda yanada chuqurlashdi. COVID-19 sharoitida yuzaga kelgan masofaviy ta'lim tajribasi ko'plab raqamli vositalarning ijobiy tomonlarini ochib berdi. Biroq bu tajriba ko'rsatdiki, o'rganish samaradorligi nafaqat texnologiyalarga, balki ularning qanday qo'llanilishiga ham bog'liq.

Yuqoridagi dalillar asosida aytish mumkinki, til o'rganishda raqamli texnologiyalarning imkoniyatlarini to'liq o'rganish, ularni samarali tarzda ta'lim

jarayoniga integratsiya qilish, shu bilan birga, salbiy oqibatlarini aniqlash va bartaraf etish bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqish bugungi kunning eng dolzarb muammolaridan biridir. Bu masalani ilmiy yondashuvda chuqur tahlil qilish nafaqat ta'lim tizimi sifatini oshiradi, balki o'quvchilarning raqamli madaniyatini shakllantirishda ham katta ahamiyat kasb etadi.

Til o'rganishda raqamli texnologiyalardan foydalanish so'nggi yillarda o'ziga xos metodik yondashuv sifatida shakllandi. Chet ellik va mahalliy olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ushbu yo'nalishda ikki asosiy pozitsiyani belgilaydi: 1) texnologiyalar o'quv samaradorligini oshiradi; 2) texnologiyalar noto'g'ri qo'llansa, salbiy oqibatlarga olib keladi.

Masalan, Ellis (2020) mobil ilovalarning foydalanuvchiga qulaylik yaratishini, ayniqsa, yangi so'zlarni tez o'zlashtirishda yordam berishini ta'kidlagan. Boshqa tomondan, bu ilovalarda grammatika va muloqot kompetensiyalari yetarlicha rivojlantirilmasligi muammo sifatida ko'rsatilgan.

Oxford University Press (2022) o'tkazgan tadqiqotda esa 1000 dan ortiq til o'rganayotgan talabalar ishtirok etgan. Ularning 76% mobil ilovalardan kundalik foydalanishini bildirgan. Shu bilan birga, 39% talabalar e'tiborni jamlay olmaslik, 21% esa motivatsiya pasayishini qayd etgan.

O'zbekistonda esa 2023 yilda Xalq ta'limi vazirligi tomonidan 1500 nafar o'quvchi va 300 nafar o'qituvchi ishtirokida o'tkazilgan so'rovnoma natijalariga ko'ra, til o'rgatishda eng ko'p foydalanilayotgan platformalar quyidagilar:

- “Zoom” (62%)
- “Telegram dars kanallari” (59%)
- “Duolingo” (45%)
- “Quizlet” (33%)

Mahalliy tadqiqotlar (Karimova N., 2022; Rashidov F., 2023) esa o'quvchilarda raqamli texnologiyalar orqali mustaqil til o'rganishga qiziqish ortganini ko'rsatadi. Biroq haddan tashqari ekran qarshisida vaqt o'tkazish, real muloqotning kamayishi, texnik muammolar singari xavf-xatarlar ham mavjud.

METODOLOGIYA

Ushbu ilmiy maqolada sifat va miqdoriy yondashuv usullari integratsiyasi asosida tahlil olib borildi. Tadqiqot uch bosqichda amalga oshirildi:

1. **So'rovnoma** – O'zbekistonning 5 ta viloyatida joylashgan umumta'lim maktablarida (8–11-sinf o'quvchilari) va OTM talabalari orasida 400 nafar respondent ishtirokida so'rovnoma o'tkazildi. Unda “Qaysi raqamli

texnologiyalarni ishlatasiz?”, “Texnologiyalar sizga qanday foyda berdi?”, “Sizda charchoq yoki diqqat yetishmovchiligi sezildimi?” kabi savollar kiritildi.

2. **Platformalarning tahlili** – 6 ta mashhur raqamli platforma funksional jihatdan o‘rganildi: Duolingo, BBC Learning English, Quizlet, Zoom, Replika, Google Translate.

3. **Intervyu** – 10 nafar chet tili o‘qituvchisi bilan sifatli suhbat o‘tkazildi. Ularning darsda texnologiyalardan foydalanishdagi tajribasi, muvaffaqiyatli holatlar va muammolar qayd etildi.

Ma’lumotlar Google Form, Excel va SPSS dasturlari yordamida kodlandi, foizli tahlillar va diagrammalar yaratildi.

NATIJALAR VA TAHLIL

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, quyidagi asosiy holatlar aniqlandi:

1. Imkoniyatlar:

- Respondentlarning 79% raqamli texnologiyalar ularni mustaqil ishlashga o‘rgatganini bildirgan.
- 68% o‘quvchi o‘rganish jarayoni o‘yinli (gamifikatsiyalashgan) bo‘lgani uchun motivatsiyasi ortganini ta’kidlagan.
- 52% foydalanuvchi sun’iy intellektga asoslangan suhbatdoshlar orqali og‘zaki til ko‘nikmasini rivojlantirganini bildirgan.

Texnologiya turi	Afzalligi	Foydalanuvchi ulushi (%)
Duolingo	Lug‘at va talaffuz	64%
Zoom	Real vaqtli suhbatlar	58%
Quizlet	Yodlash kartochkalari	47%
Replika AI	Simulyatsiyalashgan muloqot	39%
BBC English	Yevropa CEFR asosidagi kurslar	31%

2. Xavf-xatarlar:

- 61% talaba uzoq vaqt ekran oldida ishlashdan charchashni bildirgan.
- 49% diqqatni jamlay olmaslik holatini kuzatgan.
- 36% real hayotdagi muloqotga bo‘lgan qiziqishning kamayganini qayd etgan.

- 28% internetga qaramlik belgilari yuzaga kelganini aytgan.

Bundan tashqari, texnik vositalarning sifatsizligi, internet tezligining pastligi, ayrim platformalarning pulli ekanligi sababli o'rganuvchilarda muammolar kuzatilgan.

XULOSA

Tahlillardan ko'rinadiki, raqamli texnologiyalar til o'rganishda juda katta imkoniyatlarni taqdim etmoqda. Ular orqali:

- Til o'rganish interaktiv va qulay bo'lmoqda;
- Mustaqil ta'limga bo'lgan ehtiyoj ortmoqda;
- Muloqot kompetensiyasi sun'iy intellekt yordamida mustahkamlanmoqda.

Biroq xavf-xatarlar mavjudligi ham inkor etib bo'lmaydi. Ularni kamaytirish uchun quyidagi tavsiyalarni berish mumkin:

1. **Aralash ta'lim (blended learning)** modelini yo'lga qo'yish – raqamli va an'anaviy darslar uyg'unligida o'rgatish.
2. **Raqamli gigiyena** tamoyillarini o'quvchilarga tushuntirish – ekran vaqtini me'yorlashtirish.
3. **Axborot filtrlash** ko'nikmalarini shakllantirish – o'quvchilarni sifatli resurslar bilan ishlashga o'rgatish.
4. **Mahalliy kontent ishlab chiqish** – o'zbek tilidagi raqamli platformalar sonini ko'paytirish.

Shu bilan birga, o'qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini oshirish bo'yicha seminar va treninglar muntazam tashkil etilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Anderson, T. (2021). *The theory and practice of online learning* (3rd ed.). Athabasca University Press.
2. Ellis, R. (2020). *Understanding second language acquisition and digital tools*. Cambridge University Press.
3. Karimova, N. (2022). Raqamli texnologiyalar vositasida til o'rganish. *Filologiya masalalari*, (3), 41–45.
4. Murodova, D. (2021). Til o'rgatishda multimediyaya vositalari. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.

5. Oxford University Press. (2022). *Digital trends in language education: Global report*. Oxford University Press.
6. Rashidov, F. (2023). Til o'rganishda gamifikatsiyaning o'rni. *Pedagogika ilmi va amaliyoti*, (1), 28–34.
7. Salomova, N. (2023). Sun'iy intellekt vositalari orqali chet tilini o'qitish. *Raqamli ta'lim*, (2), 17–23.
8. UNESCO. (2021). *ICT in education: Global trends report*. Paris: UNESCO Publishing.
9. United Nations Development Programme (UNDP). (2022). *Digital learning readiness in Uzbekistan: A survey-based analysis*. Tashkent: UNDP Uzbekistan Office.
10. Xalq Ta'limi Vazirligi. (2023). *O'quvchilarda chet tillarini o'rganishda raqamli platformalarning o'rni* [Hisobot]. Toshkent: XTV Metodik Markazi.

